

**PERSPECTIVE PRIVIND RECEPTAREA CRITICĂ
A ROMANELOR TATIANEI ȚIBULEAC
VARA CÂND MAMA A AVUT OCHII VERZI ȘI GRĂDINA DE STICLĂ**

**Drd. Gabriela-Emilia MERCE
Universitatea de Vest din Timișoara**

***Abstract:** This paper highlights the directions that critics point out in regard to Tatiana Țibuleac's two novels. The style of writing (harsh, short sentences, metaphorical insertions), the lyricism of the novels, the world described (a world that is experiencing suffering), the themes explored (history, memory, identity, childhood) are some of the features that describe a new voice in contemporary Romanian literature. The enthusiasm of the critics can be seen in their discourse, as they say that the writer of Bessarabian origin is a phenomenon, that she is a writer whose novels cannot be ignored. It is certainly true that Tatiana Țibuleac has found the narrative formula to impose herself in the contemporary literary space, her novels being appreciated by the prizes she wins. Her novels have stood out for their aesthetic formula, but also for the themes that have brought the fictional imagined worlds closer to the concrete, lived world.*

***Keywords:** critical reading, narrative discourse, style, identity, geographical and cultural space, contemporary writer, Tatiana Țibuleac*

1. Despre vizibilitatea textului

Tatiana Țibuleac debutează în proză, în 2014, cu volumul *Nuvele moderne*. În 2016, la editura Cartier apare primul roman al prozatoarei, și anume *Vara când mama a avut ochii verzi*, iar doi ani mai târziu apare la aceeași editură romanul *Grădina de sticlă*.

Autoarea se bucură de o receptare critică pozitivă, având în vedere premiile care i se acordă. Pentru romanul *Vara când mama a avut ochii verzi*, i se oferă în 2018 „Premiul Observator cultural” pentru proză, precum și Premiul *Observator Lyceum*. Mai mult decât atât, autenticitatea vocii narative a Tatianei Țibuleac este apreciată și în 2019 cu *Premiul Uniunii Europene pentru Literatură*, despre care scriitoarea afirmă: „A fost un premiu neașteptat, nu am știut despre nominalizări [...] Pentru mine personal este un premiu valoros, pentru că vine, în primul rînd, din partea României – prima mea Europă.”¹ Observăm așadar că pentru Țibuleac confirmarea din partea spațiului literar este importantă în măsura în care textul rămâne cel care validează premiul și nu distincția în sine. Totodată, poziția spațiului literar românesc în raport cu literatura scrisă de basarabeni evidențiază faptul că trecutul pe care îl împart spațiile despărțite de Prut, limba în care se scrie sunt factori care susțin ideea că literatura română nu este reprezentată doar de acele texte scrise

¹ <https://www.observatorcultural.ro/articol/mi-ar-placea-ca-lumea-sa-ma-cunoasca-dupa-o-carte-sau-alta-nu-dupa-premii/>, accesat la data de 9.04.2020.

de autori cu origini românești, ci este o *summa* a scrierilor în română, care evocă spații cunoscute unui spațiu socio-cultural, care reflectă prin temele ilustrate la nivel de discurs un cod cultural, lingvistic asumat.

Acest premiu subliniază, de asemenea, forța acestui roman de a pătrunde într-un spațiu cultural deschis, pentru care nu există granițe impuse. Astfel, tematica romanului, stilul scriiturii sunt motivele pentru care *Grădina de sticlă* a avut un succes în rândul criticilor literari, dar nu numai. Trebuie amintit că tot în 2019 i se acordă și Premiul European Cazino pentru ediția în spaniolă, apărută la editura Impidentia.

Prin temele alese în jurul cărora își alcătuiește discursul narativ, romanele acesteia intră și în atenția traducătorilor, întrucât Țibuleac se bucură de vizibilitate literară prin traduceri în franceză, spaniolă, bulgară, germană etc.

Fără îndoială, Țibuleac a găsit formula narativă prin care să se distingă ca o voce importantă în spațiul literar românesc, întrucât scrie într-o română clară, atrăgând atenția prin narațiunea redată asupra unor probleme ce țin de dialogul eu-celălalt. Dacă în primul roman este evidențiată non-relația mamă-copil, în cel de-al doilea roman este surprinsă o dialectică a diferenței prin raportare la două modele culturale (modelul rus și modelul românesc), întâlnite într-un spațiu definitoriu pentru ceea ce înseamnă interferențele socio-culturale, susținute și de limba în care se comunică.

2. Ecouri critice

Criticii de pe ambele maluri ale Prutului au scris despre romanele Tatianeii Țibuleac, subliniind că proza acesteia se definește prin stil, atmosferă și teme evocate (memoria, copilăria, înstrăinarea, identitatea).

În ceea ce privește universul ficțional conturat în cele două romane, se remarcă o preferință pentru jocul dintre experiențele reale și experiențele imaginare. Totodată, critica observă talentul scriitoricesc prin raportare la redarea unei narațiuni a suferinței, a traumei. În acest sens, personajele principale din *Vara când mama a avut ochii verzi* și *Grădina de sticlă* reflectă o identitate marginală, în ruptură. Mai mult decât atât, spațiul este cel care susține înstrăinarea personajelor. Spațiul este cel care favorizează întâlnirea cu diferitul. Într-un spațiu care are coordonatele închiderii, presiunea venită din partea *celuilalt* se accentuează, Tania Radu afirmând în articolul *Limba în care ierți* că Țibuleac „Se sprijină pe un talent cu fibră tare, robustă, hrănită de trăiri și obsesii”².

În cazul celui de-al doilea roman, aceste obsesii sunt reprezentate de dinamica geopolitică, întrucât scriitoarea creează o narațiune în care, pornind de la istoria personală a Lastocikăi (copila orfană care ajunge în grija Tamarei Pavlona, a cărei existență este definită de cantitatea de sticle pe care le adună din spații mizere, de la periferii), evidențiază imagini care descriu marea istorie (Moldova sovietică, un spațiu în care a vorbi limba română înseamnă a-ți asuma marginalitatea). Astfel, Tania Radu punctează că „Nu e doar o poveste, ci o pildă rămuroasă despre mai mult

² Tania Radu, *Limba în care ierți*, în *Revista22*, disponibil online <https://revista22.ro/cultura/limba-in-care-ierți>, accesat la data de 20.06.2023.

decât un destin personal: despre un loc unde identitățile au fost aruncate în multiple adversități; despre un timp care se fracturează și lasă lumi pe maluri ce se îndepărtează tot mai mult unele de altele. Altfel spus, despre Basarabia recentă.”³ Romanul *Grădina de sticlă* evidențiază ceea ce implică a crește între două limbi, a cunoaște două culturi, a trăi înstrăinarea de fiecare dată când este inițiat un dialog cu *celălalt*. De aceea, în *Grădina de sticlă*, limba devine un personaj, este o imagine a unei lumi răsfrânte, Nina Corcinschi fiind de părere că „Perspectiva copilului, corelată cu cea a adultului, surprinde într-un filigran narativ de o rară subtilitate psihologică și vibrație poetică sursele inițierilor deformate ale copilului sovietic: *neiubirea* și *recursul la ură* ca șansă de rezistență și supraviețuire într-o lume traumatizantă.”⁴ O lume dezarticulată, o lume care îi refuză Lastocikăi cunoașterea unei identități forte, o lume aflată în căutarea formelor libertății configurează universul ficțional din *Grădina de sticlă*. Se remarcă o încercare permanentă de creare a unei lumi compensatorii, având în vedere că este „un roman alert despre scindare și, în același timp, despre construirea vieții în spațiile alveolare din apropierea granițelor, în aceeași măsură în care vorbește despre inefabilul existențial, răsărit chiar și în cele mai imunde cotloane.”⁵

În cazul primului roman, obsesiile pornesc de la temerile autoarei în ceea ce privește relația mamă-copil. De aceea, pornind de la structuri dihotomice de tipul acceptare-repulsie, iubire-ură, viață-moarte, existență-non existență, singularitate-multiplicitate, normalitate-anomalie, romanul evidențiază întoarcerile în trecut ale lui Aleksy, prin aducerea-aminte, ceea ce va sublinia o patologie, Ioana Revnic, într-un articol apărut în revista *Astra*, afirmând: „Cartea nu seamănă cu nimic din literatura română a scriitorilor basarabeni. Nimic provincial în scrisul autoarei. Iar obsesiile tematice ale scriitorilor de peste Prut (identitatea, situarea în istorie, condiția marginalului, migrația etc.) nu se regăsesc în noua carte a Tatianeî Țîbuleac.”⁶ Totuși, romanul pornește de la categoria marginalului pentru a ilustra relația deficitară mamă-copil, deoarece Aleksy este copilul ignorat de mamă, este copilul marginalizat de colegii de la școală, este cel care stă sub semnul ratării, este cel care la maturitate va ajunge într-o clinică specializată în boli psihice. Însă mai mult decât un marginal social, este un ratat, un avorton, așa cum se definește Aleksy, pentru că a fost privat de iubirea mamei, care a fost copleșită de pierderea fiicei sale, accentuând distanțarea de fiul ei. Boala mamei va fi cea care va permite o refacere a dialogului mamă-fiu, Nina Corcinschi evidențind că „Impactul romanului se datorează forței cu care autoarea a transfigurat artistic dramele mari, aproape neverosimile, ale umanului, în care dispar distincțiile clare între luciditate și nebunie,

³ *Ibidem*.

⁴ Nina Corcinschi, *Realitatea ca hologramă: eseuri*, Chișinău, Cartier, 2022, p. 84.

⁵ Sînziana-Maria Stoe, *Note de lectură*, în revista *Astra*, nr. 1-2, 2019, p. 59, disponibil online <http://www.revista-astra.ro/literatura/files/2019/11/19-Sinziana-Maria-Stoie-Note-de-lectura.pdf>, accesat la data de 20.06.2023.

⁶ Ioana Revnic, *Cartea singurățăților*, disponibil online <https://www.literaturadeazi.ro/rubrici/basarabia-literara/cartea-singuratatilor-23275>, accesat la data de 20.06.2023.

tandrețe și ură, vulnerabilitate și forță.”⁷ Astfel, punerea împreună a unor situații sau a unor imagini care se opun contribuie la redarea dramatismului trăirii. Aproximarea mamei și a fiului înseamnă reducerea la tăcere a durerii amândurora, înseamnă renunțarea la suferință și acceptarea lumii imediate ca fiind singura variantă posibilă. Redescoperirea celui alt înseamnă a-ți accepta vulnerabilitatea în fața lumii datei, iar apropierea contrariilor este așadar, așa cum cum observă și Nina Corcinschi, elementul care susține autenticitatea scriiturii.

De altfel, criticii nu ezită să o compare pe Țibuleac cu Herta Müller, Aglaja Veteranyi, Nora Iuga și alții, având în vedere imaginile de o duritate copleșitoare pe care le descrie, Marius Miheț punctând că aceasta „își prelucrează stilul la școala poetică consacrată de Herta Müller, Aglaja Veteranyi, Nora Iuga sau, mai recent, Adrian Chivu, O. Nimigean și Iulian Bocai”⁸, întrucât textul are o carnație proprie prin discursul conturat.

3. Despre stilul scriiturii și universul ficțional construit

Autoarea cu origini basarabene, stabilită în Franța, a intrat în atenția criticilor și prin stilul scriiturii, care se caracterizează prin construcția unor fraze scurte, care susțin ritmul alert al narațiunii, Maria Fărîmă punctând într-un articol publicat în revista *Echinox* faptul că romanul „*Grădina de sticlă* devine o narațiune intensă – afectiv și tematic – datorită unei scriituri care mizează pe stil și pe atmosferă.”⁹ Atenția acordată stilului scriiturii se observă și în romanul *Vara când mama a avut ochii verzi*, pe care critica îl numește roman-metaforă, roman-poem, având în vedere liricitatea acestuia, care evidențiază jocul dintre metaforă și cuvântul dur, despre care Ioana Revnic crede că stilistic nu „are termen de comparație în literatura română din Basarabia”¹⁰, ținând cont de faptul că „Alternanța registrelor narative în care agresivitatea, sarcasmul se împletesc cu o duioșie sfâșietoare e expresia unei sensibilități auctoriale paroxistice.”¹¹

Din acest punct de vedere, proza Tatianeii Țibuleac se definește atât prin universul ficțional construit, ale cărui coordonate sunt suferința, ruptura, deznădejdea, căutarea iubirii, memoria și copilăria ratată, cât și la nivel de discurs, întrucât o lume în cădere este susținută de asocierile lingvistice, care să ilustreze ruptura. De aceea, limbajul este dur și cuprinzător, e blând și violent, e tăios și limpede, existând atât o metaforizare a limbajului, cât și o detabuizare a acestuia, ce constă în a ajunge la litera cuvântului.

În acest fel, prin deturnările semnificațiilor cuvântului, rezultă în romanele lui Țibuleac un univers ficțional care propune imagini în formare, condiționate de raportul experiență trăită – experiență imaginată. În *Grădina de sticlă*, asocierile lingvistice susțin jocul dintre real și imaginar. Astfel, structuri de tipul: „La ce bun

⁷ Nina Corcinschi, *op.cit.*, p. 73-74.

⁸ Marius Miheț, *O prozatoare, două cărți*, în revista *România literară*, p. 12, disponibil online http://arhiva.romanaliterara.com/uploads_ro/28716/Nr_40.pdf, accesat la data de 20.06.2023.

⁹ Maria Fărîmă, *Tatiana Țibuleac: Insula & inimile de sticlă*, în revista *Echinox*, 2018, disponibil online <https://revistaechinox.ro/2018/10/tatianatibuleac/>, accesat la data de 20.06.2023.

¹⁰ Ioana Revnic, *op. cit.*

¹¹ *Ibidem*.

să ridici un orb pe un vârf de munte? De ce să acoperi trandafiri proaspeți cu un hoit? Cu cât îmi cumpăra mai multe, cu atât voiam mai puține.”¹² ori „Regina mea de gheață se transforma într-o fată de la internat cu care începeam să mă bat de la brânzoaice. Plângeam în fiecare zi. Împingeam în mine cuvintele cu piciorul. Le scoteam din carne cu dinții, ca pe niște spini de măceșe. La greu îmi înfingeam unghiile în pulpe.”¹³ subliniază convenția stilistică pe care Țibuleac o propune prin alternanța sau, uneori, suprapunerea sublimului și a grotescului, drept care „Limba Tatianeii Țibuleac are densitatea durerii, privirea ei e limpede ca sticla curată, obiectul ei e copilăria *cealaltă*, a copiilor victime, a copiilor părăsiți de noi toți”¹⁴. Se observă că imaginile care conduc spre vis sunt imediat deconstruite prin imaginile care proiectează experiențe dure, grele.

În același fel își organizează discursul narativ prozatoarea și în romanul *Vara când mama a avut ochii verzi*, având în vedere că structuri precum „Am rămas cu mama culcați în lanul de floarea-soarelui – tăcuți și dureroși, ca niște avortoni de flori. Ne-am întors acasă spre seară, duși de ploaie, și uniți prin mâna subțire a mamei, ca printr-un cordon ombilical netăiat.”¹⁵ sunt dublate de formule lingvistice de tipul „Ochii mamei erau dorința unei oarbe împlinită de soare.”¹⁶, ceea ce surprinde forța pe care o are cuvântul pentru a exprima materialitatea experiențelor trăite, romanul fiind „Cronica unei reconcilierii întârziate.”¹⁷

Metaforele construite de Țibuleac în ambele romane subliniază așadar organicitatea lumii create, care e apropiată de lumea reală, concretă. În acest fel, la Țibuleac nu contează doar povestea, ci mai ales strategiile de reprezentare a acesteia. Din acest punct de vedere, liricitatea, poeticitatea sugerată de limbajul metaforic echilibrează, de fapt, imaginile violente, care compun universul ficțional al celor două romane. Prin aceste inserții, stilul Tatianeii Țibuleac devine clar și aluziv, concis și voalat, de unde rezultă autenticitatea scriiturii acesteia și, mai mult decât atât, observăm că forța estetică este dată tocmai de „un amalgam de stăpânire a limbajului figurativ, originalitate, putere cognitivă, cunoaștere și exuberanță în stil.”¹⁸

4. Observații finale

Critica anunță autenticitatea vocii narrative a unei autoare contemporane, care se remarcă de la primul roman publicat, Nina Corcinschi afirmând că

¹² Tatiana Țibuleac, *Grădina de sticlă*, ediția a II-a, Chișinău, Editura Cartier, 2018, p. 20-21.

¹³ *Ibidem*, p. 23.

¹⁴ <https://www.scena9.ro/article/gradina-de-sticla-tatiana-tibuleac>, accesat la data de 20.06.2023.

¹⁵ Tatiana Țibuleac, *Vara când mama a avut ochii verzi*, ediția a VII-a, Chișinău, Editura Cartier, 2019, p. 45.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Mircea Pricăjan, *Camera de gardă*, în revista *Familia*, p. 31, disponibil online https://revistafamilia.ro/wp-content/uploads/2021/02/Familia-2018_02.pdf, accesat la data de 20.06.2023.

¹⁸ Harold Bloom, *Canonul occidental. Cărțile și Școala Epocilor*, traducere de Diana Stanciu, postfață de Mihaela Anghelescu Irimia, București, Editura Univers, 1998, p. 27.

„reprezintă un fenomen.”¹⁹ Mircea Pricăjan este de părere că romanul *Vara când mama a avut ochii verzi* este un roman ce va fi greu de ocolit în următorii ani²⁰, fiind un roman echilibrat, care surprinde prin alternanța registrelor stilistice și prin narațiunea susținută de o rememorare afectivă, drept care Țibuleac este în viziunea lui Pricăjan o „autoare de forță”²¹. Mai rezervat este însă Marius Miheț, care consideră că „Abia cu *Grădina de sticlă* Tatiana Țibuleac devine o prozatoare adevărată.”²² Cert este însă că ambele romane intră în atenția criticilor, care subliniază că autoarea se distinge în literatura română actuală prin liricitatea romanelor sale, având în vedere inserțiile metaforice. De asemenea, sondarea realității cunoscute pentru crearea unei lumi ficționale autentice este un punct de convergență în discursul critic. În acest context, activitatea Tatianeii Țibuleac de jurnalist de anchetă evidențiază stilul direct al descrierii evenimentului.

Modul în care au fost receptate romanele lui Țibuleac ilustrează maturitatea actului scrierii acesteia și importanța jocurilor lingvistice pe care aceasta le ilustrează prin discursul narativ, deoarece Radu Vancu exprimă, de pildă, despre *Vara când mama a avut ochii verzi* că Țibuleac „a reușit un tur de forță”²³, motivând că „pentru intensitatea ei atât de particulară nu-i pot găsi Tatianeii Țibuleac vreun corespondent.”²⁴, iar Mircea V. Ciobanu remarcă „Forțarea culorilor lirice este elementul cosmetic care strică desenul construcției, minimalist-neutru, și tocmai de aceea emoționant.”²⁵ Bogdan Crețu subliniază, de altfel, despre *Grădina de sticlă* că e „foarte densă. Impregnată de lirism, dar de un lirism abraziv, sarcastic, adesea dur, care pune degetul pe rană, cartea e foarte tensionată. Ceea ce aduce mult adevăr uman. Și literar.”²⁶, deoarece „*Grădina de sticlă* se numără, fără doar și poate, printre cele mai bune romane ale ultimilor ani. Tatiana Țibuleac a devenit, în scurtă vreme, o certitudine.”²⁷

Romanele lui Țibuleac s-au remarcat astfel prin formula estetică, dar și prin temele care au apropiat lumile imaginate ficțional de lumea concretă, trăită, de unde rezultă și potențialitatea canonică, în perspectivă.

¹⁹ Nina Corcinschi, *Romanul basarabean. Poetici ale resentimentului (I)*, în revista *Philologia*, 2020, p. 40, disponibil online https://philologia.ifr.md/archive/2_2020/4_Corcinschi_Romanul.pdf, accesat la data de 20.06.2023.

²⁰ Zezi Mircea Pricăjan, *op. cit.*

²¹ *Ibidem.*

²² Marius Miheț, *op. cit.*

²³ Zezi coperta a IV-a a romanului Tatianeii Țibuleac, *Vara când mama a avut ochii verzi*, ediția a VII-a, Chișinău, Editura Cartier, 2019.

²⁴ Zezi coperta a IV-a a romanului Tatianeii Țibuleac, *Vara când mama a avut ochii verzi*, ed. cit.

²⁵ Mircea V. Ciobanu, *Balada ochilor verzi (Tatiana Țibuleac, Vara în care mama a avut ochii verzi)*, în revista *Contrafort*, nr. 1-2, 2017, disponibil online <http://www.contrafort.md/categorii/balada-ochilor-verzi-tatiana-buleac-vara-n-care-mama-avut-ochii-verzi>, accesat la data de 20.06.2023.

²⁶ Bogdan Crețu, *Ласточка*, în revista *Observator cultural*, nr. 933, 2018, <https://www.observatorcultural.ro/articol/%d0%bb%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%be%d1%87%d0%ba%d0%b0/>, accesat la data de 20.06.2023.

²⁷ *Ibidem.*

Bibliografie

- BLOOM, Harold, *Canonul occidental. Cărțile și Școala Epocilor*, traducere de Diana Stanciu, postfață de Mihaela Anghelescu Irimia, București, Editura Univers, 1998.
- CIOBANU, Mircea V., *Balada ochilor verzi (Tatiana Țibuleac, Vara în care mama a avut ochii verzi)*, în revista *Contrafort*, nr. 1-2, 2017, disponibil online <http://www.contrafort.md/categorii/balada-ochilor-verzi-tatiana-buleac-vara-n-care-mama-avut-ochii-verzi>, accesat la data de 20.06.2023.
- CORCINSCHI, Nina, *Romanul basarabean. Poetici ale resentimentului (I)*, în revista *Philologia*, 2020, disponibil online https://philologia.ifr.md/archive/2_2020/4_Corcinschi_Romanul.pdf, accesat la data de 20.06.2023.
- CORCINSCHI, Nina, *Realitatea ca hologramă: eseuri*, Chișinău, Cartier, 2022.
- CREȚU, Bogdan, *Ласточка*, în revista *Observator cultural*, nr. 933, 2018, disponibil online <https://www.observatorcultural.ro/articol/%d0%bb%d0%b0%d1%81%d1%82%d0%be%d1%87%d0%ba%d0%b0/>, accesat la data de 20.06.2023.
- FĂRÎMĂ, Maria, *Tatiana Țibuleac: Insula & inimile de sticlă*, în revista *Echinox*, 2018, disponibil online <https://revistaechinox.ro/2018/10/tatianatibuleac/>, accesat la data de 20.06.2023.
- MIHEȚ, Marius, *O prozatoare, două cărți*, în revista *România literară*, disponibil online http://arhiva.romanaliterara.com/uploads_ro/28716/Nr_40.pdf, accesat la data de 20.06.2023.
- PRICĂJAN, Mircea, *Camera de gardă*, în revista *Familia*, disponibil online https://revistafamilia.ro/wp-content/uploads/2021/02/Familia-2018_02.pdf, accesat la data de 20.06.2023.
- RADU, Tania, *Limba în care ierți*, în *Revista22*, disponibil online <https://revista22.ro/cultura/limba-in-care-ierti>, accesat la data de 20.06.2023.
- REVNIC, Ioana, *Cartea singurătăților*, disponibil online <https://www.literaturadeazi.ro/rubrici/basarabia-literara/cartea-singuratatilor-23275>, accesat la data de 20.06.2023.
- STOE, Sînziana-Maria, *Note de lectură*, în revista *Astra*, nr. 1-2, 2019, disponibil online <http://www.revista-astra.ro/literatura/files/2019/11/19-Sinziana-Maria-Stoie-Note-de-lectura.pdf>, accesat la data de 20.06.2023.
- ȚÎBULEAC, Tatiana, *Grădina de sticlă*, ediția a II-a, Chișinău, Editura Cartier, 2018.
- ȚÎBULEAC, Tatiana, *Vara când mama a avut ochii verzi*, ediția a VII-a, Chișinău, Editura Cartier, 2019.
- <https://www.observatorcultural.ro/articol/mi-ar-placea-ca-lumea-sa-ma-cunoasca-dupa-o-carte-sau-alta-nu-dupa-premii/>, accesat la data de 9.04.2020.
- <https://www.scena9.ro/article/gradina-de-sticla-tatiana-tibuleac>, accesat la data de 20.06.2023.